

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 22 квітня 2026 року

Том 1

Одеса
2026

УДК 34:004:316.4(477)
С 70

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 23.04.2026 р.)*

За загальною редакцією академіка **С. В. Ківалова**

**С70 Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2026. – Т. 1. – 704 с.
ISBN 978-617-8763-15-2**

Матеріали конференції узагальнюють результати наукових досліджень і практичних напрацювань учених, фахівців та представників професійних спільнот, виконаних в умовах воєнного часу та глибоких суспільних трансформацій.

У збірнику представлено широкий спектр наукових розвідок і практико-орієнтованих досліджень, що охоплюють актуальні проблеми публічного та приватного права, функціонування держави, судової та правоохоронної системи, а також трансформації суспільних процесів у цифрову епоху. Значну увагу приділено питанням адміністративного, фінансового, конституційного, міжнародного, морського та митного права, а також сучасним викликам у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Окремі наукові секції присвячені проблемам удосконалення судоустрою, діяльності прокуратури, адвокатури та інших правоохоронних органів, розвитку трудового права і права соціального забезпечення, а також реформуванню цивільного, господарського, земельного, екологічного та енергетичного права. Збірник відображає також міждисциплінарний характер сучасних досліджень, охоплюючи питання філософії права, світових соціально-політичних процесів, соціології та психології, економіки та підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Важливе місце посідають дослідження у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та математичного моделювання як ключових чинників забезпечення національної безпеки.

Крім того, у збірнику висвітлено проблематику педагогіки, лінгвістики права, перекладознавства, журналістики, фізичної та військової підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та практиків у галузях права, економіки, соціології, психології, політології, інформаційних технологій і суміжних дисциплін.

УДК 34:004:316.4(477)

Відповідальний за випуск професор **М. Р. Аракелян**

Матеріали видано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8763-15-2

© НУ «Одеська юридична академія, 2026
© Автори статей, 2026

Горяга Оксана Вікторівна КНЯГИНЯ ОЛЬГА – ВИДАТНА ЖІНКА ТА ДЕРЖАВНА ДІЯЧКА	118
Єфремова Наталя Володимирівна ДО ПИТАННЯ ПРО РOLЬ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ЖИТЕЛІВ-ЧЛЕНІВ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД УКРАЇНИ В СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ	121
Корнієнко Ірина Валеріївна ОСВІТА ТА КНИГОДРУКУВАННЯ У ДОБУ ГЕТЬМАНЩИНИ.	124
Завальнюк Ірина Володимирівна ПРАВОВА ЕТНОЛОГІЯ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОГО ПРАВОВИЗНАВСТВА: ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ВИМІР ПРАВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	128
Артур Ліс LEX SALICA ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПИ: МІЖ ЗВИЧАЄМ ТА ПИСАНИМИ НОРМАМИ	131
Любічанківський Ольгерд-Ілля Ілліч ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВІД ПОСТУПОВОГО ВИЗНАННЯ ДО СУЧАСНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ (1970-ТІ – 2025)	134
Саранчук Олександра Валеріївна СОВІСНІ СУДИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)	137
Еміль Сальчинський ЦЕРЕКВІЦЬКИЙ ТА НЕШАВСЬКИЙ ПРИВІЛЕЇ 1454 РОКУ: ПРИЧИНИ ЇХ ПРИЙНЯТТЯ, ХАРАКТЕРИСТИКА І ЗНАЧЕННЯ	142
СЕКЦІЯ 4. КОНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
Львова Єлизавета Олегівна НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ УКРАЇНИ	146
Афанасьєва Мар'яна Володимирівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ПРИНЦИП ЗАБОРОНИ ПРИМУСОВОЇ АСИМІЛЯЦІЇ	150
Mishyna Natalia LA LIBERTÉ COGNITIVE FACE AUX NEUROTECHNOLOGIES: ENJEUX JURIDIQUES À L'ÈRE DE L'INTELLIGENCE ARTIFICIELLE	153
Кулі-Іванченко Ксенія Костянтинівна ПРИЙНЯТТЯ КОНСТИТУЦІЇ ШЛЯХОМ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЯК ГАРАНТІЯ СТАБІЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ В УКРАЇНІ	155
Батан Юрій Дмитрович КОЛЕКТИВНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ	158
Волкова Дарія Євгенівна СВОБОДА АСОЦІАЦІЙ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ ТА СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ	162
Животовська Ірина Юріївна ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРИНЦИПУ СВІТСЬКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ ПАРАДИГМИ ПУБЛІЧНО-РЕЛІГІЙНИХ ВІДНОСИН	165
Іванцова Зоя Анатоліївна КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОГО ВПЛИВУ	169
Панасюк Віта Миколаївна ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ТА ПІДТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ СТАБІЛЬНОСТІ	171

5. Pohl W. The Franks and the Making of the Early Middle Ages. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

6. Eckhardt K. A. Studien zur Lex Salica. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1955.

7. Berman H. J. Law and Revolution: The Formation of the Western Legal Tradition. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1983.

Ключові слова: Салічний закон, систематизація права, формування правової системи Європи.

Key words: Lex Salica, systematization of law, formation of the legal system of Europe.

Любичанківський Ольгерд-Ілля Ілліч

Військова академія (м. Одеса),

науковий співробітник науково-організаційного відділу

Національний університет «Одеська юридична академія»,

аспірант кафедри історії держави і права

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ГЕНДЕРНУ ІДЕНТИЧНІСТЬ: ВІД ПОСТУПОВОГО ВИЗНАННЯ ДО СУЧАСНОЇ ТУРБУЛЕНТНОСТІ (1970-ті – 2025)

Питання правового визнання гендерної ідентичності протягом останніх п'яти десятиліть пройшло складну еволюційну траєкторію – від цілковитої юридичної невидимості до поступової інституціоналізації та, нарешті, до системного регресу, що позначає сучасний етап. Зазначена динаміка є закономірним об'єктом дослідження в рамках історико-правового аналізу, оскільки дозволяє простежити механізми взаємодії між міжнародним правом, національним законодавством і суспільно-політичною кон'юктурою. У структурі цієї динаміки виокремлюються чотири послідовні етапи.

Архаїчний етап (до 1970-х рр.) характеризувався відсутністю будь-якого спеціального правового регулювання статусу трансгендерних та небінарних осіб. Гендерна ідентичність як самостійна правова категорія не існувала: у правових системах провідних демократичних держав застосовувалася виключно біологічна концепція статі, закріплена в документах про народження. Прецедент *Rees v. United Kingdom* засвідчує, що навіть на рівні міжнародного правосуддя зазначена проблематика тривалий час залишалась поза межами визнаного правозахисного дискурсу: ЄСПЛ відмовив заявнику у праві на зміну юридичної статі, хоча й констатував актуальність питання [1].

Патерналістський етап (1980-ті – початок 2000-х рр.) ознаменувався першими кроками до легалізації процедур юридичного визнання гендеру (*Legal Gender Recognition, LGR*), однак у межах суворой медикалізованої парадигми.

Зміна юридичної статі, як правило, обумовлювалась обов'язковою хірургічною операцією, психіатричним діагнозом та нерідко – примусовою стерилізацією. Переломним у цьому контексті став прецедент *Christine Goodwin v. United Kingdom* (ЄСПЛ, 11 липня 2002 р.), в якому Велика палата вперше однозначно констатувала позитивне зобов'язання держави забезпечити право трансгендерних осіб на юридичне визнання гендерної ідентичності на підставі ст. 8 Конвенції [2]. Суд наголосив, що відмова держави визнавати юридичні наслідки медично здійсненої зміни статі ставить особу в «аномальне становище», поєднане з «почуттями вразливості, приниження та тривоги» [2]. Водночас рішення Суду ЄС у справі *P. v. S. and Cornwall County Council* (1996) заклало підґрунтя для поширення антидискримінаційного права ЄС на випадки зміни статі [3].

Ліберальний етап (2000-ні – 2023 рр.) відзначився поступовою де-медикалізацією LGR-процедур та розширенням суб'єктного охоплення відповідного законодавства. Мальта у 2015 р. першою серед країн ЄС запровадила процедуру самовизначення без медичних вимог (*Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act*) [4]. Данія (2014), Норвегія (2016), Бельгія (2017), Португалія (2018), Нідерланди (2023) та інші держави послідовно перейшли до моделей, заснованих на принципі самовизначення. Важливим орієнтиром стали Йог'якартські принципи (2006) та Йог'якартські принципи плюс 10 (2017) – попри їх статус м'якого права [5]. У 2024 р. ця тенденція набула нового виміру: Німеччина ухвалила *Selbstbestimmungsgesetz* (SBGG, 12 квітня 2024 р.), що замінив патерналістський *Transsexuellengesetz* 1980 р. і запровадив процедуру зміни гендерного запису за заявою без медичних умов [6]; Мальта та Швеція знизили вік юридичного визнання гендеру до 16 років [7]. 4 жовтня 2024 р. Велика палата Суду ЄС у справі *M.-A. v. Direcția de Evidență a Persoanelor Cluj* (C-4/23, *Mirin*, ECLI:EU:C:2024:845) постановила, що держави-члени зобов'язані визнавати зміну гендерних маркерів, законно здійснену в іншій державі-члені, на підставі ст. 21 ДФЄС та ст. 7 Хартії основних прав ЄС [8].

Етап регресу та турбулентності (2024–2025 рр.) розпочався в умовах наростання антигендерних рухів і кристалізувався у системному законодавчому відкаті, насамперед у США. 20 січня 2025 р. Президент Д. Трамп підписав Виконавчий наказ 14168 «*Defending Women from Gender Ideology Extremism and Restoring Biological Truth to the Federal Government*», яким: скасував низку виконавчих наказів адміністрації Байдена (зокрема ЕО 13988 та ЕО 14075); закріпив федеральну політику визнання виключно бінарної, біологічно детермінованої статі; позбавив трансгендерних осіб можливості змінювати гендерні маркери у федеральних документах; припинив федеральне фінансування гендерно-афірмативної медичної допомоги [9]. У 2024 р. у Болгарії та Грузії було ухвалено законодавство, що обмежує права ЛГБТК+ осіб, тоді як Словаччина запровадила норми про заборону так званої «пропаганди» ЛГБТК+ [7]. Доповідь Ради Європи 2022 р. фіксує, що 26 з 46 держав-членів зберігають вимогу

медичного діагнозу як умову LGR, а 13 – досі вимагають стерилізації, що суперечить практиці ЄСПЛ [10].

Показово, що навіть у зазначений регресивний період правовий простір ЄС демонструє внутрішню стійкість. Рішення у справі *Mirin* (C-4/23) є свідченням того, що міжнародно-правові механізми виступають контрбалансом щодо національних регресивних тенденцій [8]. Таким чином, розвиток законодавства про гендерну ідентичність описується нелінійною траєкторією, яка на сучасному етапі демонструє чітку біфуркацію між лібералізаційним вектором у праві ЄС та системним регресом у США. Ця біфуркація формує новий геополітичний вимір гендерно-правових трансформацій і становить самостійний предмет подальших наукових досліджень – зокрема в контексті вироблення рекомендацій для правової системи України.

Список використаних джерел:

1. *Rees v. The United Kingdom*, Application No. 9532/81, European Court of Human Rights, Judgment of 17 October 1986.
2. *Christine Goodwin v. The United Kingdom* [GC], Application No. 28957/95, European Court of Human Rights, Grand Chamber Judgment of 11 July 2002. ECHR 2002-VI.
3. *P. v. S. and Cornwall County Council*, Case C-13/94, Court of Justice of the European Union, Judgment of 30 April 1996, ECLI:EU:C:1996:170.
4. Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics Act (GIGESC Act), Act No. XXIV of 2015, Malta, 14 April 2015.
5. Yogyakarta Principles on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation and Gender Identity. 2006; Yogyakarta Principles Plus 10. 2017. URL: <https://yogyakartaprinciples.org>
6. Gesetz über die Selbstbestimmung in Bezug auf den Geschlechtseintrag und zur Änderung weiterer Vorschriften (SBGG), BGBl. 2024 I Nr. 111, Deutschland, 12. April 2024.
7. Middleton L. How LGBTQ+ Rights Changed in Europe in 2024 // Context by Thomson Reuters Foundation. 23 December 2024. URL: <https://www.context.news/socioeconomic-inclusion/how-lgbtq-rights-changed-in-europe-in-2024>
8. *M.-A. A. v. Direcția de Evidență a Persoanelor Cluj and Others*, Case C-4/23 (*Mirin*), Court of Justice of the European Union (Grand Chamber), Judgment of 4 October 2024, ECLI:EU:C:2024:845.
9. Executive Order 14168 «Defending Women from Gender Ideology Extremism and Restoring Biological Truth to the Federal Government», 20 January 2025. URL: <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/defending-women-from-gender-ideology-extremism-and-restoring-biological-truth-to-the-federal-government/>
10. Council of Europe, CDADI. Thematic Report on Legal Gender Recognition in Europe. Strasbourg, 7 July 2022. URL: <https://rm.coe.int/thematic-report-on-legal-gender-recognition-in-europe-2022/1680a729b3>

Ключові слова: гендерне право, трансгендер, інтерсекс, права людини, ЛГБТ.

Key words: Gender law, transgender, intersex, human rights, LGBT.

Саранчук Олександра Валеріївна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірантка кафедри історії держави і права*

СОВІСНІ СУДИ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ ЯК ФОРМА НАРОДНОГО СУДОЧИНСТВА (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

Питання про народну участь у здійсненні правосуддя є одним з ключових у вітчизняній правовій історії. Довгий час дослідники зосереджувалися на станових та бюрократичних інститутах, лишаючи осторонь ті судові установи, де представники суспільства реально впливали на прийняття рішень. Совісні суди, запроваджені на підставі «Установлення для управління губерній Всеросійської імперії» від 7 листопада 1775 р. (далі – Установлення), якраз і становлять такий приклад. Засновуючи їх, Катерина II, на думку вітчизняного дослідника В. Шандри, «намагалася зіпертися на європейські взірці, поклавши в основу діяльності цих інституцій головні ідеї та принципи Просвітництва – гуманізм, священне право приватної власності, повагу до людини з її слабкостями й вадами» [1, с. 14]. Одним з ключових аспектів реалізації цієї ідеї повинно було стати розширення впливу широких мас населення на відправлення правосуддя, роблячи його більш гуманним та справедливим.

Відзначимо, що «народне судочинство» як правова категорія передбачає безпосередню або інституційно опосередковану участь непрофесійних представників суспільства у відправленні правосуддя. У порівняльно-правовій науці розрізняють різноманітні форми реалізації, включаючи суди і суди присяжних, і суд шефенів (змішаний склад фахових суддів і непрофесіоналів), і виборних мирових суддів, а також інші прояви та різновиди участі населення у процедурі здійснення правосуддя. Совісний суд займає в цій типології особливе місце, оскільки поєднував риси одразу кількох моделей, що буде продемонстровано у нашому дослідженні.

Коротко охарактеризуємо правовий статус совісних судів. Відповідно до статей 395–402 «Установлення» 1775 р., до складу совісного суду входили головуючий совісний суддя, якого зазвичай призначали з числа авторитетних місцевих дворян та шість виборних засідателів. Засідателі обиралися по двоє від трьох основних вільних станів: дворянства, міського населення (міщан і купців) та державних селян (кріпаки права голосу не мали) та затверджувалися на своїх посадах губернатором або намісником. Під час слухання справи разом із суддею працювали переважно ті засідателі, які належали до того ж стану, що й учасники процесу.